

Gümüşhane'nin Edire Köyü Göllerinden Adria'ya (İtalya) Uzanan Etrüsk Efsaneleri

S. Vedat Karaarslan, Arkeolog- Elektronik Mühendisi (MSc.)

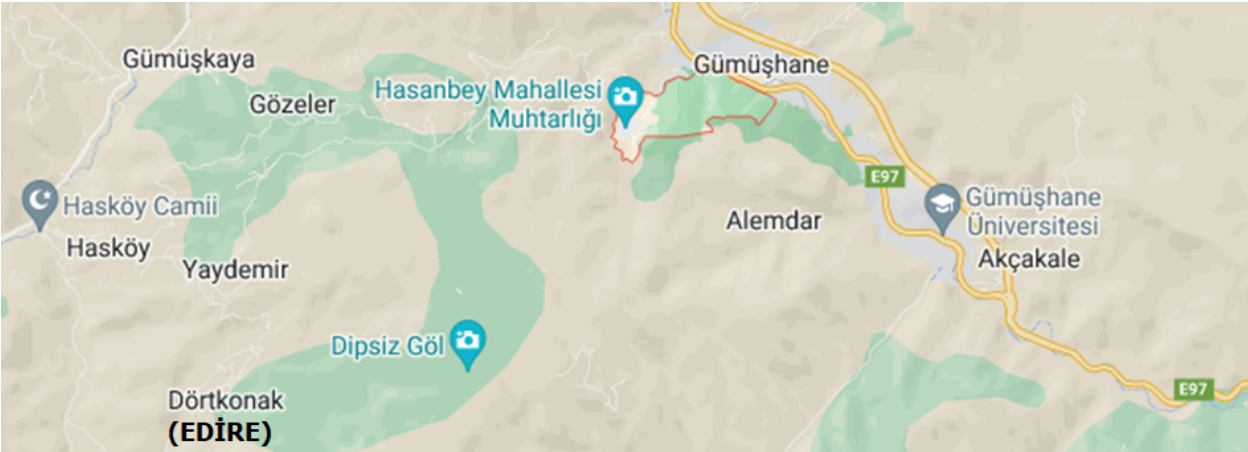
Gümüşhane merkez ilçeye bağlı günümüzde adı **Dörtkonak** olan **Edire** ya da **Edre** adı, etimolojik olarak Anadolu'nun yerli halkı olan **Luvi/ Pelasg/ Etrüsk** dilinde '**erkek**' anlamına gelen ve '**Atra**' kelimesinden evrilerek **Edre/Edire** kelimesinin kökeni de tıpkı Gümüşhane Torul ilçesinin diğer adı '**adra, atra**'dan evrilme **Ardasa** kelimesinin anlamında olduğu gibi aynı zamanda '**su geçidi**' anlamına geliyor olması bu kelimenin binlerce yıl süren etimolojik serüveninin halen devam etmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Bölgenin bir adı olarak Torul ya da Anadolu'nun yerli halkı Luvi'lerin dilinden gelen günümüzde Torul ilçesinin merkezi olan **Ardasa** adının '**su geçidi**' olarak anlamlandırılması, bir kültür vadisi içinde asırlardır akmakta olan **Harşit Çayı**'nın Torul ilçesinden geçerken coğrafik olarak hemen karşısına çıkan **Zigana Dağı**'nı adeta selamlayarak akışına devam ederek **Kürtün** ilçesinden itibaren denizden 500 metre yükseltiye (rakım) kadar inerek **Tirebolu**'dan **Karadeniz** ile vuslata ermesi, Kapadokya dilinde **Dorila/ Drila (Dor (u) ila = Kapı (ila=geçit))** [B.Umar] olarak söylenen bölgenin adının **Torul**, merkezinin adının ise **Ardasa** olarak adlandırılmasına vesile olduğu anlaşılıyor.

EDİRE KÖYÜ (DÖRTKONAK/GÜMÜŞHANE)

Antikçağda Sokrates'in öğrencisi olan **Ksenophon** tarafından yazılan **Onbinlerin Dönüşü** ya da orijinal adıyla **Anabasis**'te anlatıldığı şekilde m.ö. 400 tarihlerinde İran'dan dönmekte olan onbin Yunan askeri ile savaşan Gümüşhane'nin Torul ilçesinde antik çağlarda yaşayan ve bölgenin en savaşçı milleti olarak tanımladığı **Dorila/ Drila** halkının, yakın tarihe kadar ve halen de kullanılmakta olan Luvi dilinde söyleniş şekli olarak **Ardasa** adının '**Adra**' olarak Gümüşhane'nin güneyindeki Zigana Dağı'nın Karadeniz kıyılarına bağlantısı olarak '**Adra Geçidi**' (su geçidi) olarak adlandırılmasına yönelik bilgiler aktarılmıştır.

Edire kelimesindeki '**d**' harfinin Etrüskcede olmayan bir harf olarak '**atra**' kelimesinin Gümüşhane ağzındaki '**t**' harfinin '**d**' harfine evrilmesi olarak ortaya çıkmıştı. '**Atr**' ön ekinin kullanılması Edre kelimesinde olduğu gibi Karadeniz'in kıyı kenti Gümüşhane'nin kuzeyindeki **Trabzon** ilinin adındaki **Trapezontos/Trapezous** ön ekinde de olduğu ve kökeninin Luvi diline dayandığı ve Edre adlandırmasında olduğu gibi '**edr**' ekinin '**atr-tra**' olarak [Umar, 1993] adlandırılmasına yönelik benzer etimolojisini oluşturmuştur.

Anadolu'daki '**Adra**' adı ile oluşturulmuş Etrüskce adlara (n) harfi sokuşturularak '**erkek**' anlamına gelen **Andreas, Andros** gibi veya son ekler kullanılarak **Maiandros (Menderes)** gibi Helence olduğu düşünülen birçok kelimenin kökeni Anadolu'nun yerli halkı **Luvi/ Pelasg/ Etrüsk** kökenli halkların dillerinden evrilmişti. Adra kelimesi bu Anadolu dillerinde '**sulu alan**' ya da '**bataklık**' anlamına gelmekte daha çok da '**akarsu**' ya da '**göl**' anlamında

kullanılmaktaydı. Kelimeden üretilen günümüzde 'hydra' ve sıvıların mekanik özelliklerini inceleyen bilim dalı olan 'hidrolik' olarak kullandığımız kelimenin kökenleri de 'adra' ile başlayan bu kadim antik çağ halklarının dillerinden günümüze kadar ulaşmıştır.

Sümer mitolojisinde içinde 'adra' kökü bulunan **Ziusudra** olarak bilinen **Atrahasis**, krallar listesinde yer alırdı. Atrahasis, Babil mitolojisine de geçer ve yeryüzünü saran suların azabından kurtulması için 'bilge adam' olarak bir gemi yapar. Böylece eşi ile birlikte yaptığı gemiye binen Atrahasis dünyayı saran sulardan kurtulur. Atrahasis olarak bilinen bu mitolojik efsane yine Sümer panteonundaki bulunan Enki'nin, su ile doldurulan yeryüzündeki felaket sonrasında su dolu gölleri ve denizleri ortaya çıkardığına inanılırdı. Bu yönüyle de arkeolojik kanıtlar 'adra' kökünün su ile olan ilişkisinin Sümerlere (m.ö.4000-2000) kadar uzandığını ortaya koymaktadır.

Eski adı 'Edire' olan Gümüşhane'nin Dörtkonak Köyü, antik çağlardan gelen bir adlandırma ile birlikte Atra kelimesinin bölgede söyleniş şekli ile Edire adına dönüşmüştü. **Ata** kelimesinin etimolojik kökenin de bu kelimeye dayandığı gibi Yunanca da adam anlamına gelen 'a(n)dros' kelimesinin kökenleri de Luvice 'atra/adra' kelimesinden üretilmişti.

Daha çok Roma'da Etrüsk evlerinde ailenin toplanarak yemek yenildiği ana bölümün adının 'atr' olmasından esinlenilerek batılıların genellikle proto-Hint Avrupa sözcüğü olarak binanın orta kısmındaki avlu anlamına gelen sözlüklere 'atrium' olarak yazıp kısa yoldan kestirip attığı ancak öncesindeki **Anadolu-Etrüsk** bağlantısına bakılmadan sözlüklere yazılan 'atr' kelimesinin kökenini Anadolu'daki konuşulan başta **Luvice** olmak üzere bu dillerin kökenlerinde aramak gerekir.

Batı dillerine geçen 'atr' eki daha sonraki çağlarda üretilen Hadrian kelimesine dayalı adlandırmalarda olduğu gibi Adriyatik Denizi'ne adını veren İtalya'nın **Veneto** bölgesinde yer alan **Po** ve **Adige** Nehirlerinin sularının boşaldığı liman kenti **Adria** şehrinin adı da Gümüşhane'deki **Edire Köyü**'nün adı gibi Anadolu kökenli olan ve İtalya'ya göç ederek adını Adria kentinden alan **Adriyatik Denizi**'ne de bu adı veren **Etrüsklere** dayanır.

ETRÜSK KENTİ ADRIA (İTALYA)

Etrüsk kültürünün dayandığı **Villanova Kültürü** m.ö. 1100-700 yılları arasında ortaya çıkmış ve bu kültürel bölge İtalya'nın Toskana bölgesinde zengin bakır ve demir madenlerinin bol olduğu coğrafyada gelişmeye başlamıştı.

Gümüşhane'nin de yer aldığı Karadeniz'in doğusundan Anadolu'ya girerek önce Doğu Anadolu'ya daha sonra ise Batı Anadolu'ya geçen İranlıların **Turan** milleti olarak tanımladığı '**Tur**' veya antik çağda Yunanların '**Turhan**' (**Tyrrhen**), batılı Etrüskologların ise **Villanovalı** olarak tanımladıkları **İskit/ Saka** kökenli **Pelasgların** izleri, Gümüşhane'nin Edire Köyünden bir Etrüsk kenti olan İtalya'nın '**Adria**' kentine kadar aynı isimle adlandırılması etimolojik olarak izlenebilmektedir. İlk dönemlerde **Turski** olarak bilinen ve **Tur**'lar ile Sakaların birleşmesi sonucunda ortaya çıkan **Turskalar** daha sonra Batılı bilim çevreleri tarafından **Tusci** olarak adlandırılmaya başlanmıştı [A. Ayda]. Günümüzde Tiran Denizi ile bilinen denizin adı Yunanlar tarafından **Tyrrhen (Turan) Denizi** olarak adlandırılırdı..

Anadolu'da da her yıl Meriç ve Tunca Nehirlerinin su baskınlarına uğrayan Edirne, Edre vadisi (mut) anlamına gelen Edremit (aslı Adramut) gibi, Ürdün, Arabistan, Bosna ve İspanya'da da (Granada) '**edr**' ön ekinden evrilmiş '**atr**' ile başlayan kentler halen aynı adları taşımaktadır. Kökeni 'arda' olan Anadolu'ya İskit/Sakaların geçiş kapısı olarak kullandığı **Ardahan** ilinin adı da **akarsu** anlamına gelir.

Kehribar ticareti yolu üzerinde bulunan ve antik bir Roma limanı olan Adria (m.ö. 530) kenti özellikle metal işçiliğinde oldukça ileriydi. Adria, "**Yedi Deniz**", olarak adlandırılan göller açık denizden kum çukurları ve bariyer adalarıyla ayrılmış, birbirine bağlı kıyı lagünlerinden oluşmaktaydı.[2] Günümüzde denizden 22 Km uzaklıkta bulunan Adria kenti Etrüskler döneminde doğal bir kanal ile denize bağlı ve kanalın alüvyonlarla kapanması üzerine m.ö. 5. yüzyılda suni bir kanal ile denize bağlı hale getirilmişti. Adria kenti günümüzde kuzeye doğru kara yönünden Roma'ya doğru uzanır ve Bianco Kanalı ile güneyindeki deniz ile birleşir.

GREATER ADRIA'NIN TEKTONİK ÇARPIŞMASI [3]

Yaklaşık 240 milyon yıl öncesinde **Godwana** kıtasından ayrılan **Greater Adria** kıtasının eski dünya ile çarpışmasından sonra Güney Avrupa'nın 1500 Km altına gömülen Greater Adria adlı kıtanın yeryüzünde kalan parçalarının Apulia ve Gargano yarımadaları ve İtalya'daki Po Vadisi; Hırvatistan'da Istria, Girit adası; Türkiye'de başta **Toros Dağları** olmak üzere yüksek dağları ve Adriyatik Denizi'nin oluştuğu Utrecht Üniversitesi'nden Jeolog Douwe van Hinsbergen tarafından ortaya konulmuştur. [4]

GREATER ADRIA'NIN MİRASI GRAN SASSO BUZ GÖLÜ /İTALYA

Halen Avrupa'nın altında kayıp bir kıta olan **Greater Adria** kıtası, çarpışma sonucunda ortadan yok olunca geriye kalan İtalya'daki Gran Sasso'daki gibi halen yeryüzünde günümüze kadar gelen buzul göllerini miras olarak bırakmıştı. Greater Adria kıtasından günümüze kalan tortul kayaçları Apenin Dağları, Alpler, Hırvatistan, Yunanistan ve Türkiye'nin dağ kuşaklarını oluşturur.

Greater Adria'nın Afrika ile çarpışması sonucunda içlerinde Anadolu'nun da bulunduğu birçok ülkenin sıradağları üzerinde bulunan buzul aşındırmasıyla sirk adı verilen çanaklarda oluşan buzul göller de bu çarpışmanın etkisi ile ortaya çıkmış Anadolu'da da Uludağ, Kaçkar ve Bolkar Dağlarındaki buzul göller oluşmuştu.

Anadolu yer ve topografik özellikleri nedeniyle arkeolojik olarak Paleolitik Çağ'a tekabül eden Pleyistosen dönemde buzullaşmaya başlamışken Gümüşhane'nin **Edire Köyü**'ndeki doğal göllerin Eosen jeolojik dönemine ait granitik kayaç olarak tarihlenen **Gözeler (Tenbeda) Graniti**'nin içinde bulunduğu araştırmalar sonucunda belirlenmiştir.

EDİRE GÖLLERİ (DÖRTKONAK KÖYÜ)/GÜMÜŞHANE

Tarıma elverişli arazisi yaklaşık %14 olan **Gümüşhane** arazisinin %59,6'sını dağlar, %29,4'ünü platolar ve %11'ini ovalar kaplarken Edire'nin 2300 metre

yükseklikteki coğrafyada bulunan dipsiz göl, 1500 metre-3400 metre yükseklikte ve 2.1 Km uzaklıkta bulunan Gümüşhane'nin **Yaydemir Köyü** Yaylalarında bulunan **Aygır Gölü**'nün jeoformolojisinin devamı niteliğinde doğal göller sınıfına girer. [MTA araştırmaları]

Anadolu'nun yerli halkı olan adını Luvice'de sulak anlamına gelen Torul'dan geçen Harşit Çayına izafeten adlandırılan '**Ardasa**' gibi adını Arda kelimesinden alan bugünkü adıyla Dörtkonak Köyü'ndeki göller nedeniyle köy, bu doğal göllerin oluşumu nedeniyle Anadolu'da bir dönemler konuşulan Luviseden gelen ve birçok Avrupa diline de geçmiş ve **Edire** olarak adlandırılmıştı.

Muhteşem bir görüntü ve bitki örtüsüne sahip Edire Köyü'nü yıllar öncesinde ziyaret ettiğimizde bir efsane olarak adlandırılan göle girecek bir hayvanın gölde kaybolarak biraz uzağındaki diğer göllerden çıktığına dair anlatımlar, zaman zaman hoş bir sohbet şeklinde Türk mitolojisinde '**her gölün mutlaka bir iyisi [5] vardır**' efsanesine binaen anlatılıyor olsa da Edire Köyü'nde bulunan göller, Gümüşhaneliler tarafından derin ve dipsiz olduğu efsanelerine bağlı olarak '**dipsiz göl**' olarak adlandırılmıştı.

ARKEOTEKNO

[1] <https://www.facebook.com/162966363833013/posts/3274531309343154/>

[2] Lagün, Kıyı set gölü veya denizkulağı dalgalar tarafından oluşturulan kıyı birikim şekillerindedir. Oluşumunda kıyı akıntılarının etkisi vardır.

[3]

<https://www.forbes.com/sites/jamiecartereurope/2019/09/15/goodbye-atlantis-hello-greater-adria-a-lost-continent-has-been-found-by-geologists/?sh=4039c06b2128>

[4] <https://revistapesquisa.fapesp.br/en/a-hidden-continent-in-europe/>

[5] Türk mitolojisinde iye, nesnelerin içinde var olan, olağanüstü doğasını aktaran gizli güçtür. Onun koruyucusudur.

[6] <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/adini-efsanelerden-alan-dipsiz-gol-dogaseverlerin-gozdesi-368246.html>

Kaynak link:

https://www.arkeotekno.com/pg_639_gumushanenin-edire-koyu-gollerinden-adriaya-it-alya-uzanan-etrusk-efsaneleri